

Atatürk'ü Doğru Yorumlamak İçin

Sami N. ÖZERDİM*

I

Gençliğe unutturulmuş olan Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü, yeniden diriltmek ve doğru olarak öğretmek amacıyla, 1980 yılı sonlarından başlayarak bugüne uzanan yeni dönem içinde girişilen çabaların istenen sonucu vermesi zamana bağlı olduğu ölçüde, tutulacak yol'a da bağlıdır.

Atatürk'ü ya iyi bilmemek, ya da, günün anlayış ve tutumuna uyar görünme çabası; yanlış, belki istenerek girişilen yanıltıcı yorumların, gençliğe verilecek Devrim tarihi bilgilerinin yararlı değil, dokuncalı clacağı kanısını yerleştiriyor.

Örnek olarak; Mustafa Kemâl'in, T.B.M.M.'nin açılacağını bildiren 21 Nisan 1920 günü bildirisi, dinsel terim ve deyimlerle doludur. Cuma namazı, yüce halifelik ve sultanlık katının kurtarılması Hacıbayram Veli Cami-i şerifi, Kur'an, namaz, Peygamberin sakalı ve sancağı, dua ,kurban kesmesi, hatim indirmek (Kur'anın baştan sona okunması), Buhari (hadisleri toplayan kitap) okunması, ezan, minare, Peygambere dua, hutbe, vaazlar, dinsel törenler, mevlit okunması; Tanrı'dan başarılar yakarılır... vb.¹

Yalnız bu bildiriye alarak, Atatürk'ün anladığı Cumhuriyet kavramının bundan çıkarılacağını ileri sürmek -ki bunu yapanlar vardır- Atatürkçülüğü yanlış anlatmak, ya da aslından döndürmektir. Nitekim, son yıl içinde, din derslerinin zrunlu olması konusunda, Atatürk'ün, 1924'ten (Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan) önce söylediklerini kanit olarak gösterenler, bunu basına yansıtanlar çok olmuştur.

Atatürk, 1906 ya da 1907 yılında, Bulgar Türkoğlu Manolof'a, Selânikte, ileride yapacaklarını anlatmış, Arif Necip Kaskatı adlı Bulgaristanlı bir Türk gazetecisi, bu sözleri Manolof'tan dinleyerek **Cumhuriyet** gazetesinin 1948/1949 Yunus Nadi armağanına «Atatürk'ün Selânik'teki Hülyaları» başlıklı bir yazı ile aktarmıştır. Bu, bir öyküçük (anekdot) da olsa, Onun, Türk Devrimini gençliğinden beri

*A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Basım-Yayın Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi.

1. **NUTUK**, 1. cilt, 1934. S. 308-309. Sadeleştirilerek alınmıştır

kafasında hazırladığını gösterir. Genç Mustafa Kemâl, Manolof'a, A. N. Kaskatı'nın aktardığı üzere, şunları söylemiştir :

«Saltanat yıkılmalıdır. Devlet yapısı, mütecanis bir unsura dayanmalıdır. Din ve devlet, birbirinden ayrılmayı, Doğu medeniyetinden benliğimizi sıyrarak Batı medeniyetine aktarmalıyız. Kadın ve erkek arasındaki farklar silinerek yeni bir sosyal nizam kurmalıyız. Batı medeniyetine girebilmemize engel olan yazıyı atarak, Latin kökünden bir alfabe seçmeli, kılık kıyafetimize kadar, her şeyimizde Batılılara uymalıyız. Emin olunuz ki, bunların hepsi bir gün olacaktır.»

Manolof bu sözleri «Hürriyet'ten (1908 Meşrutiyeti) bir iki sene önce» dinlediğini, A. N. Kaskatı ise, Manalof'un bunları kendisine Harf Devrimi (1928) sırasında anlattığını yazıyor. (Cumhuriyet, 19.8.1948.)²

Bu çykücük, yirmişer yıl ara ile, dinlenmiş ve yazılmıştır. Şimdi, deftere getiği için daha sağlam olan bir kanıtı başvuralım. Erzurum'da Temmuz 1919'da tanıştığı, eski Bitlis valisi, sonraları Heyet-i Temsiliye üyesi, milletvekili Mazhar Müfit Kansu'nun defterine, Erzurum Kongresi'nin sona erdiği gece şunları yazdırmıştır : 7-8 Temmuz 1919. Sabaha karşı. (Erzurum Kangresi 7 Agustus'ta sona erdiğine göre, Temmuz değil, Ağustos olacaktır.)

«Zaferden sonra şekli-i hükümet Cumhuriyet olacaktır. Bunu size daha önce bir sualiniz münasebetiyle söylemiştim. Bu bir.

İki : Padişah ve hanedan hakkında zamanı gelince icap eden muamele yapılacaktır.

Üç : Tesettür (Kadınların örtünmesi) kalkacaktır.

Dört : Fes kalkacak, medeni milletler gibi şapka giyilecektir.

Beş : Lâtin harufu (harfler) kabul edilecek.»

Mazhar Müfit Kansu, bunları defterine yazarken, arada Mustafa Kemâl'i «Hayalperestlikle» (düşseverlik) suçlamış; son maddeyi yazdıktan sonra da : «yeter!» diyerek defteri kapamıştır.³

Türkiye'nin başına geçmeyi başarırca neler yapacağını, çok ön-

2. Cumhuriyet gazetesi yayınları arasında 1949'da yayımlanmış **Atatürk'e Ait Hatıralar** adlı kitabın 7-10. sayfalarında bu anının tümü okunabilir.

3. Mazhar Müfit Kansu : **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, 1. cilt, S. 131-132. Ankara 1966 Türk Tarih Kurumu. Bu anılar daha önce, ikinci sırada bir gazete olan **Son Telgraf'ta** yayımlanmıştı. Anılar, T.B.M.M.'nin açılış günlerinden sonra birdenbire Cumhuriyetin ilanına atlar ve orada son bulur. Atatürk'ün ölümüne değin ulaşamaz.

celeri tasarlamış olan Atatürk'ün, Kurtuluş Savaşı süresince yürüttüğü siyasa o günler için bir zorunluktur. Nitekim, bunu da, **NUTUK/SOYLEV** adlı kitabının başında belirtmektedir :

Dış düşmanlarla silahlı bir savaşıma girişme kararı yanında, Osmanlı sultanlığının sürdürülmesine çalışmanın Türk ulusuna karşı büyük bir kötülük sayan; Halifeliğin, bilim ve tekniğin ışıklara boğduğu uygarlık dünyasında gülünç sayıldığını öne süren Mustafa Kemal : ... Verdiğimiz kararın uygulanması için henüz ulusun alışık olmadığı sorunlara değinmek gerekiyordu. Herkesçe sözkonusu olmasında çok büyük sakıncalar tasarlanan konuların sözkonusu edilmesinde kesin zorunluk vardı. Osmanlı hükümetine, Osmanlı padişahına ve müslümanların halifesine karşı ayaklanmak ve bütün ulusu ve orduyu ayaklandırmak gerekiyordu.» Ancak, «... bu önemli kararın bütün gereklerini ve zorunluluklarını ilk gününde açıklamak ve söylemek, elbet de doğru olamazdı. Uygulamayı birtakım evrelere ayırmak ve olaylardan yararlanarak ulusun duygu ve düşüncelerini hazırlamak ve aşama aşama yürüterek amaca ulaşmaya çalışmak gerekiyordu. Nitekim öyle olmuştur.»⁴

Atatürk'ün **NUTUK/SOYLEV** adlı yapıtı, 1927'de okunmuş ve basılmıştır. Ote yandan, Meclis içinde ve dışında, gezilerinde yaptığı konuşmaları, özel ya da resmî mektupları, anı defterleri, başka kitapları -henüz tümüyle değilse de- büyük ölçüde yayımlanmıştır. 1916 yılı son aylarında Güneycü'da tuttuğu günlükte de, kimi düşüncelerine raslıyoruz. 22 Kasım 1916 günü yazdığı notlarda : kurmaybaşkanı ile «örtünmenin kaldırılması ve toplumsal yaşamımızın düzeltilmesi üzerine söyleşi» dedikten sonra şunları sıralıyor : « 1. Güçlü ve yaşamı anlamış anne yetiştirmek, 2. Kadınlara özgülüğünü vermek, 3. Kadınlarla genel işbirliği erkeklerin ahlâkı, düşünceleri, duyguları üzerinde etkilidir.»⁵

1906-1907'de, 1916'da, 1919'da düşündükleri ile Kurtuluş Savaşı boyunca Cumhuriyetin, Devrimin ilk yıllarında söyledikleri ve sonraki söz ve uygulamaları arasında bir aykırılık, ya da çelişki görmek yanlış; çünkü **NUTUK/SÖYLEV**'in baş sayfalarında belirttiği üzere, uygulamayı birtakım evrelere ayırmak, bugünkü deyişle za-

4. **NUTUK**, 1. cilt, 1934, S. 10-11. Sadeleştirilerek.

5. Atatürk'ün kısa bir süre tutabildiği bu günlük, emir subayı Sükrü Tezer'in anıları ile birlikte Türk Tarih Kurumu'na 1972'de yayımlanmıştır : **Atatürk'ün Hatıra Defteri**. Alıntı, sadeleştirilerek, 75-76. sayfalardan aktarıldı.

manlama» bir zorunluktur. Yoksa, iş daha başında çözülür, başarısızlığa uğrardı. Kurtuluş Savaşı sıralarında, kimi coşkulu milletvekillerinin, erken çıkışlarını durdurduğu da biliniyor.⁶ Söylediklerini ve yaptıklarını; bunların herhangi bir yerinden seçip almak, aldatmak ve aldatmakla sonuçlanır. Örnek olarak, din üzerindeki düşüncelerini 1929 Kasımında Emil Ludwig ile yaptığı konuşmadan almak yoluna gidilmez.⁷ 1923 yılı Şubatında toplanan İzmir İktisat Kongresi'ndeki konuşması (ki bu konuşma, cepheden gelmiş bir askerin iktisat'a ne denli önem verdiğini kanıtlayan bir belgedir) ve uygulama yılları eleştirilir; ama, 1930'dan sonra girilen (daha önceki yıllardaki devletleştirme uygulamalarıyla boşaltılmış olan) Devletçilik aşaması dikkate alınmaz, gözlerden kaçırılmaya çalışılır. Yanlış, ya da kasıt, Atatürk'ü genç kuşaklara olumsuz yolda tanıtmaktadır. Atatürk, bütün yaşamı boyunca, söyledikleri ve uyguladıkları ile, bir zincirin halkaları sırasınca incelenirse gerçek yüzü ile ortaya çıkar. Bu, yalın bir yöntem sorunu, o ölçüde bir ahlak yükümlülüğüdür.

Atatürk'ün gerçekleştirdiği Devrim'in değerini -kasıtlı ya da bilimsel olmak kaygısıyla- düşüren çabalara da kısaca değinmekte yarar görüyoruz. Bu yazıyı bir tartışma havasına sokmamak için yazar, kitap ya da yazı adı vermekten kaçındık. Aslında, herhangi bir nedenle olursa olsun, yanıltıcı yorumları ele alarak bir karşı-eleştiriye girişmek gerekir. Bunu, şimdilik, konu ile daha bilimsel açıdan uğraşanlara bırakarak, bu noktaya değinelim :

Kimi yazarlar, Atatürk'ün gerçekleştirdiği «yeniliklerin» daha önce Osmanlı düşünürlerince öne sürüldüğünü belirterek, bunların «tarihsel bir boşluk içinde doğmadığını» belirtirler. Bundan daha doğal bir düşünüş olamaz. Atatürk'ün bir boşluk içinde ortaya çıktığını söylemek, peygamberler örneği, esinini (daha doğrusu : vahy'ini) Tanrı'dan aldığını savlamak olur. Her şeyden önce, gizemciliğe karşı olan Atatürkçülük anlayışı buna engeldir. Üzerinde uzun uzun durulması gereken, Atatürk'ün 1919'a değin neler okumuş, **neler okuyabilmiş** olduğudur. Yetistiği dönemde İstanbul kitaplıklarının içeriği, 19. Yüzyıl sonuna doğru yayımlanan kitaplık defterlerinden kolayca anlaşılabilir. Ankara'ya yerleştikten sonra çok okuduğu biliniyor. Ne var ki, Devrim'i gerçekleştirmek için kendisine gereken birikimi

6. Bu konuda anılar öykücükler (anekdotlar) bulunmaktadır.

7. Bu konuşma, devletin resmî yayını olan **Aydın Tarihi** dergisinde yayımlandıktan sonra (73. sayı, Nisan 1930), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü yayını **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri** nin 3. cildine de alınmıştır.

nasıl sağlamıştır? Prof. Dr. E. Jackh, Türkçeye 1944'te çevrilmiş olan **Yükselen Hilâl** adlı kitabının bir yerinde, Rousseau'yu Voltaire'i Fransızcalarından okuyacak durumda olduğunu söyler. 1920'de, bir yandan savaş yaparken bir yandan da yeni bir devlet kurma çabaları içindedir. Bu işler, bilgisiz olmaz. Osmanlı yazarlarından yararlandığını kim yadsıyabilir? Ancak, okuduklarından esinlendiği gibi bunları eleştirmesini de bilmiştir. Okuyup öğrenmek başka, yapmak başka şeydir. Türk Devrimi'ni yapabilmek için Kurtuluş Savaşı'ndan yararlandığı, bunun bir talih eseri olduğu söylenir. Evet, ama, olaylardan yararlanmak da bir bilgi, deneyim ve zaman'ı iyi seçme işidir. Osmanlı düşünürlerinin, ya da yabancı yazarların, siyasetçi ve felsefecilerin yazdıklarından yararlanmasını bilen çıkmamış, bunu ancak Atatürk başarabilmiştir. Bize göre, yukarıda değindiğimiz savlar soyut kalıyor. Kanunun bu yönünü de iyi belirlemek, iyi anlatmak gerekiyor. 1980 yılının getirdiği fırsattan yararlanabilmek de bir başarı sorunudur.

«... Yüzyıllar süren derin bir umursamazlığın devlet yapısında açtığı yaraları sarmak için gerekli olan çabaların en büyüğünü, hiç kuşkusuz, eğitim alanında, esirgmeden göstermek gerek...»

ATATÜRK

(16-21 Temmuz 1921, Milli Eğitim Kurultayı Açış Konuşmasından)
